

ความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยวของชาวจีนฮากกา
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร*
BELIEFS AND RITUALS OF LI TEE MEOW SHRINE OF THE CHINESE HAKKA,
POMPRAAPSATTRUPHAY DISTRICT, BANGKOK

ชีว หายเฟิง, ธีรโชติ เกิดแก้ว
Qiu Haifeng, Teerachoot Kerdkaew
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
Huachiew Chalermprakiet University
Corresponding Author E-mail: 36826037@qq.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยวของชาวจีนฮากกา เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน และการสังเกตการณ์ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายยังคงมีความเชื่อที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน 4 ประการ คือ 1) การขอให้มีความสุขภาพดี 2) การขอให้มิโชคลาภเงินทอง 3) การแก้ปีชง และ 4) การเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวจีนฮากกา ส่วนพิธีกรรมของศาลเจ้ามี 2 พิธีกรรม คือ 1) พิธีกรรมของวันเทวสมภพขององค์เทพเจ้าหลี่ตี้ เพื่อเฉลิมฉลองวันเกิดของเทพเจ้าหลี่ตี้ 2) พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมดวงชะตาให้ราบรื่น มีความปลอดภัยจากอันตราย การจัดพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของศาลเจ้า คือ ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยเหลือสังคม และสืบทอดเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวจีนฮากกา ปัจจุบันศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยวยังคงมีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมที่พบข้างต้นในรอบปีอยู่เสมอและเป็นศาสนาสถานที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมจีนฮากกาในสังคมไทยอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ความเชื่อ; พิธีกรรม; ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว

* Received November 21, 2021; Revised December 9, 2021; Accepted December 12, 2021

Abstract

This research aimed to study beliefs and rituals of Li Tee Meow Shrine of the Chinese Hakka, Pompraapsatruphay district, Bangkok. This is a qualitative research that examines document data and used field data collection methods through In-depth interviews with 20 people involved in supply important information and observations. The collected data were analyzed studied and presented the results of the study by descriptive analysis.

The results showed that the Li Tee Meow Shrine, Pompraapsatruphay district still had four clearly visible beliefs: Wishing good health, wishing for good fortune and money, Extraction in bad luck year and Making offerings to the ancestors of the Hakka Chinese. As for the rituals of the shrine, there were 2 rituals. 1) Ritual of the birthday of Deity Li Tee to celebrate the birthday of the Deity Li Tee. 2) Extraction ritual to help promote a smooth fortune safe from danger. The ritual arrangement reflected the role of the shrine, which is to help anchor the mind, social assistance and inherit the culture of the Chinese Hakka. At present, Li Tee Meow Shrine still believed and performed the above rituals throughout the year and was a religion that clearly reflected the Chinese Hakka culture in Thai society.

Keywords: Beliefs; Rituals; Li Tee Meow Shrine

บทนำ

ความเชื่อถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่คนในสังคมใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในการดำเนินชีวิต ความเชื่อถือเป็นความคิด ความยึดถือ และความยอมรับที่มนุษย์ได้แสดงออกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะมียุ่จริง สามารถมองเห็น สัมผัสได้หรือไม่ก็ตาม แต่มนุษย์ที่มีความเชื่อนั้นยอมรับว่ามีอยู่จริง และยังเชื่อว่า สิ่งนั้นสามารถคุ้มครองชีวิตตนได้ ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมนั้นต่างให้การยอมรับและความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านั้น ฉะนั้น ความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่มีความเชื่อใดเป็นเรื่องที่ผิด คนที่มีความเชื่อจะมีข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติสำหรับตนเอง เมื่อมนุษย์ได้เจอปรากฏการณ์ที่อธิบายไม่ได้ก็จะยอมรับว่าเป็นพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ และให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งนั้น (ธวัช ปุณโณทก, 2554)

ส่วนพิธีกรรม หมายถึง การกระทำตามแบบแผนของความเชื่อที่มุ่งให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลประเพณี หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม การจัดพิธีกรรมในแต่ละท้องถิ่นจะไม่เหมือนกัน เพราะความเชื่อที่แตกต่างกัน และพิธีกรรมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องนั้นด้วย เห็นได้จากข้อสรุปที่ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2558) ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมเกิดจากความเชื่อทางศาสนาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย พิธีกรรมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มนุษย์เคารพบูชา สิ่งที่มนุษย์เชื่อถือสามารถแสดงออกมาโดยผ่านพิธีกรรมเหล่านั้น สำหรับประเทศไทยจะมีพิธีกรรมที่หลากหลายตามชาติพันธุ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ หนึ่งในพิธีกรรมเหล่านั้นก็คือ พิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ที่ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาเต๋า พิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของเทพเจ้า เช่น การไหว้เจ้า ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อและหลักการของศาสนาเต๋าแทบทั้งสิ้น

ชาวจีนฮากกาได้อพยพเข้ามาประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนาน การเข้ามาอาศัยในประเทศไทยของชาวจีนฮากกาพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครได้อย่างชัดเจน คือ ชาวจีนฮากกาในกรุงเทพมหานครได้สร้างศาลเจ้าหลายแห่งที่มีความเก่าแก่ในพื้นที่ฝั่งธนบุรี เช่น ศาลเจ้าชำในแก่ง ตั้งอยู่ที่ย่านท่าดินแดง เขตคลองสาน บริเวณโดยรอบศาลเจ้าอยู่ใกล้ชิดกับคลองแคะ นอกจากนี้ยังมีที่ย่านพักอาศัยของชุมชนชาวจีนฮากกาจำนวนมาก ทั้งยังปรากฏหลักฐานจากการสำรวจศาลเจ้าโรงเกือกตั้งอยู่ที่ตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ด้วย ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยวเป็นศูนย์รวมสำหรับชาวจีนฮากกาก่อนที่จะมีสมาคมฮากกาในประเทศไทย (สุรเชษฐ์ ศรีสุชาติ, 2559) ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยวตั้งอยู่ที่ถนนพลับพลาไชย เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร มีประวัติศาสตร์ยาวนานถึง 119 ปี ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยวแห่งนี้ได้ก่อสร้างขึ้นเมื่อ 100 กว่าปีเศษมาแล้ว โดยกลุ่มชาวจีนฮากกาที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทย นำโดยนายจ้อถิน แซ่ฉี ซึ่งได้รับสัมปทานในการสร้างทางรถไฟสายใต้ แต่ประสบปัญหาเรื่องโรคไข้ป่า (ไข้ทรพิษ) ระบาด ทำให้คนงานก่อสร้างเจ็บป่วยเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้การก่อสร้างไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จลงได้ นายจ้อถินจึงได้ระลึกถึงเทพเจ้าหลีตี และได้บนบานขอพรจากท่าน รวมทั้งได้ขอตำรับยามารักษาคนงานจนหาย ทำให้งานก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ดำเนินไปจนเสร็จสิ้นในที่สุด เขาจึงได้ร่วมกับนายเมี้ยวเห้งยง แซ่หจื่อ และนายกวง แซ่หลิว ซึ่งเป็นชาวฮากการวมทั้งได้รับเงินบริจาคจากชาวจีนฮากกาอีกหลายท่าน ร่วมกันสร้างศาลเจ้าแห่งนี้ขึ้น (กุลศิริ อรุณภาคย์, 2553)

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าหลีตีเมี้ยวมีความหมายอย่างลึกซึ้งและมีสาระสำคัญที่ควรศึกษาหลายประการ อีกทั้งยังมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก ผู้ศรัทธาจำนวนมากนิยมมาทำบุญและสะเดาะเคราะห์ที่ศาลเจ้าแห่งนี้ ผู้วิจัยในฐานะชาวต่างชาติที่ศึกษาในสาขาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง จึงสนใจที่จะศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าหลีตีเมี้ยวในพื้นที่เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ซึ่งผลการศึกษาคงจะช่วยให้เกิดความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในศาลเจ้า

จีน รวมถึงวัฒนธรรมจีนในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น และผลการศึกษาสามารถใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวัฒนธรรมจีนในประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลทางการท่องเที่ยว สามารถใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะนำมาซึ่งรายได้และการมีงานทำให้แก่สังคมไทยอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยวของชาวจีนฮากกา เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Document Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าเงินในประเทศไทยจากแหล่งเอกสารวิชาการ หนังสือ เอกสารส่วนบุคคล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาประวัติและความเป็นมาของศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว ถนนพลับพลาไชย เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานครจากแหล่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
3. กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ประกอบด้วย
 - 3.1 ผู้ดูแลห้องสมุดสมาคมฮากกาในกรุงเทพมหานคร คัดเลือกแบบเจาะจง 1 คน
 - 3.2 เจ้าของศาลเจ้า คัดเลือกแบบเจาะจง 1 คน
 - 3.3 ผู้ดูแลศาลเจ้า คัดเลือกแบบเจาะจง 1 คน
 - 3.4 ผู้ชายของอยู่บริเวณศาลเจ้า คัดเลือกแบบเจาะจง 2 คน
 - 3.5 ผู้ศรัทธาหรือนักท่องเที่ยว คัดเลือกแบบบังเอิญ 15 คน
4. สร้างเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยการตั้งคำถามที่จะนำไปใช้สัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 ข้อ ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย
5. ปรับแก้ไขเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษา เตรียมเครื่องบันทึกเสียงเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและถ่ายภาพสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยวเพื่อนำมาประกอบผลการวิจัย การลงพื้นที่มีทั้งหมด 4 ครั้ง ระยะเวลาระหว่างเดือน พฤษภาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2564

6. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารและข้อมูลจากการลงพื้นที่ แบ่งออกเป็น ข้อมูลด้านความเชื่อและข้อมูลด้านพิธีกรรม และวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์แล้วนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวของชาวจีนฮากกา เขต ป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานครตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังผลการวิจัยต่อไปนี้

1. ความเชื่อในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยว

ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อที่สำคัญและปฏิบัติกันอยู่ในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยว เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 4 ประการ ได้แก่ การขอให้มีความสุข การขอให้มิโชคลาภเงินทอง การแก้ปิ้ง และการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวจีนฮากกา ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะสัมพันธ์กับเทพเจ้าต่าง ๆ ในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การขอให้มีความสุข

ผลการศึกษาพบว่า มีผู้ที่ศรัทธาจำนวนมากมาขอพรให้ตนมีความสุขแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และความเชื่อเรื่องนี้จะสัมพันธ์กับเทพเจ้าแห่งยาและการรักษาโรค นามว่า “หลี่ตี้”

เทพเจ้าหลี่ตี้ได้รับการนับถือในฐานะเทพแห่งยาและการรักษาโรค เป็นเซียนที่มีชื่อเสียงและมีผู้ศรัทธาจำนวนมาก ท่านได้รับการยกย่องเป็นคุณหยางจู่ซือ (纯阳祖师 CHUN YAN ZU SHI) หมายถึง ปฐมจารย์อาจารย์หลี่ ท่านเป็นนักปฏิบัติตามลัทธิเต๋า จนสำเร็จเป็นเซียนเมื่ออายุ 50 ปี และได้แสดงปาฏิหาริย์คอยช่วยเหลือผู้คน ครั้งหนึ่งประเทศจีนเกิดโรคระบาด เทพเจ้าหลี่ตี้จึงได้บวงสรวงเทวดาฟ้าดิน เพื่อขอตำรายามารักษาโรค ความทราบถึงเจ้าแม่กวนอิม ท่านจึงได้ส่งตำรายาลงมาให้ โดยบันดาลให้เกิดฟ้าผ่าลงมาที่ต้นไม้ จนเกิดเป็นรอยตัวหนังสือ ทำให้เทพเจ้าหลี่ตี้ได้รับตำรายามาจากสวรรค์หลายขนาน ชาวจีนจึงเชื่อเทพเจ้าหลี่ตี้ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งยา จากการลงพื้นที่ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวในพื้นที่เขต ป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยพบว่า มีผู้ศรัทธามาสักการบูชาขอพรด้านสุขภาพกับเทพเจ้าหลี่ตี้ ขอให้สมาชิกในครอบครัวมีความสุขแข็งแรง ดังที่ 林女士 (LIN NU SHI) ผู้ดูแลศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยว ได้กล่าวว่า

“ศาลเจ้าที่นี่สามารถขอเชื่อมชียากับเทพหลี่ตี้ ถ้าคุณมีอาการไม่สบาย มา ให้หยิบกระบอกเชื่อมชียองตุนี่ มีกระบอกหลายอัน มีสำหรับบุรุษ สตรี เด็ก โรคตา และโรคผิวหนังต่าง ๆ ตามอาการของคุณ แล้วก็ไปอธิษฐานอาการกับท่าน เมื่อได้ไวยาแล้วก็ไปรับยาที่แผนกจ่ายยา อยู่ข้างประตูศาลเจ้า พนักงานเจ้าหน้าที่จะสอบถามอาการด้วย ถ้าไม่ตรงกับใบ

ยาที่เทพเจ้าหลีตีให้ เขาจะไม่ให้ยาสมุนไพร คิดว่าอาจจะบอกอาการไม่ครบถ้วน”

(林女士, สัมภาษณ์, 2564, 9 ตุลาคม)

จากคำให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า การขอยารักษาสุขภาพที่ศาลเจ้าหลีตีเมี่ยว มีการจัดไว้อย่างเป็นระบบ จัดใบยาเป็นกลุ่ม ๆ ตามอาการเจ็บป่วย นอกจากนี้ก็ยังมีการจัดกลุ่มโรคตามวัยของคน เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา จัดตามเพศ ได้แก่ สตรี บุรุษ เพื่อให้ผู้ขอยาได้รับการรักษาอย่างถูกต้อง ไม่ใช่การขอยากับเทพเจ้าหลีตีอย่างเดียว แต่ยังคงผ่านการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ในแผนกจ่ายยาอีกด้วย ถ้าอาการไม่ตรงกันก็ไม่สามารถรับยาศักดิ์สิทธิ์มารักษาได้ ผู้เจ็บป่วยต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล สะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อ เทพเจ้า และตัวยายจีนที่เป็นภูมิปัญญาของแพทย์แผนจีนโบราณที่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้ศรัทธาอย่างได้ผล

นอกจากนี้ยังพบความเชื่อและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการขอยาอีกหลายประการ เห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของธัญพร แก้วเจริญ เจ้าหน้าที่ในแผนกจ่ายยาที่ศาลเจ้าหลีตีเมี่ยว กล่าวไว้ว่า

“คนขอยาเข้ามาเรื่อย ๆ ตั้งแต่สมัยก่อน เชียมซียาของที่นี่มีหลายประเภท สามารถรักษาความเจ็บป่วยของคนทุก ๆ ด้าน ยาเหล่านี้เป็นยาสมุนไพรจีน สั่งมาจากประเทศจีน แต่ก็มีโรคบางอย่างที่รักษาไม่ได้ บางคนเข้ามาขอยาและได้ใบยามีคำว่า “无方 (WU FANG)” หมายถึง ไม่มียารักษาได้ ถ้าหากว่าบางคนกินยาแล้วแต่ไม่หายก็สามารถกลับมาขอยาอีกครั้ง ถามเทพเจ้าหลีตีว่าจะกินยาเดิมต่อหรือเปลี่ยนยาใหม่”

(ธัญพร แก้วเจริญ, สัมภาษณ์, 2564, 9 ตุลาคม)

จากคำให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า เชียมซียาในศาลเจ้าหลีตีเมี่ยวมียาวนาน และได้รับความเชื่อถือจากผู้ศรัทธา ทำให้มีคนเข้ามาขอยาเพื่อรักษาสุขภาพไม่ขาด ตัวยาคูที่ปรากฏในเชียมซียาในศาลเจ้าหลีตีเมี่ยวทั้งหมดเป็นยาสมุนไพรจีนและสั่งมาจากประเทศจีน ใบยาจัดไว้หลายประเภท เพื่อให้ผู้ขอยาสามารถได้รับยาที่ตรงกับอาการเจ็บป่วย แต่ถ้าผู้ที่มาขอยาได้ใบเชียมซีที่ระบุว่า ไม่มียารักษาได้ ก็ให้ถือว่าโรคที่ผู้ป่วยเป็นอยู่ไม่มียาที่รักษาได้ ผู้ป่วยจะต้องขอพรให้เทพเจ้าหลีตีช่วยปกป้องคุ้มครอง งดกินเนื้อสัตว์ ทำใจให้สงบ ไม่คิดมาก และทำบุญช่วยเหลือผู้อื่น สะท้อนให้ถึงแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ เมตตา และภูมิปัญญาของเทพเจ้าหลีตีที่สั่งสอนให้คนเป็นคนดี โดยใช้ความเชื่อเป็นอุบายในการปลูกฝังและสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้ศรัทธา และมีผลต่อการรักษาอาการเจ็บป่วยให้หายเป็นปกติเร็วขึ้น เนื่องจากจิตใจของผู้ป่วยมีความสงบนิ่งและความสุขที่เกิดจากการทำบุญ ช่วยเหลือผู้อื่น

นอกจากความเชื่อเรื่องการขอยาดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังพบขั้นตอนในการขอยากับเทพหลีตีที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนี้ ดังต่อไปนี้

1) เริ่มต้นด้วยการจุ่มรูป 3 ดอกที่หน้ารูปเคารพของท่าน พร้อมอธิษฐานบอกอาการของโรค โดยต้องบอกอาการให้ครบถ้วน ไม่ให้ตกหล่น เพื่อให้เทพหลีตี้จ่ายยาได้อย่างถูกต้อง

2) เลือกกระบอกเข็มซีที่ทางศาลเจ้าได้จัดแบ่งไว้ตามประเภท เช่น โรคตา โรคผิวหนัง โรคเด็ก โรคของบุรุษ โรคของสตรี หากโรคของตนเองเข้ากับประเภทใดก็ให้หยิบกระบอกเข็มซีตามนั้น

3) เมื่อเขย่ากระบอกเข็มซียาได้หมายเลขใด ให้นำหมายเลขไปที่ตู้เข็มซีตามประเภทของโรค แล้วหยิบใบเข็มซีตามหมายเลขที่ได้ ใบเข็มซีจะระบุรายละเอียดประเภทโรค ตัวยา พร้อมกับมีคติคำเตือนใจ ต่าง ๆ เช่น การดื่มเหล้า สูบบุหรี่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือยาชนิดนั้นต้องกินต่อเนื่องหลายห่อจึงจะหายขาด

4) นำเข็มซีไปรับยาที่แผนกจ่ายยา เจ้าหน้าที่ผู้จ่ายยาจะอธิบายวิธีการรับประทาน หากยาชนิดใดไม่มี ผู้ป่วยจะต้องไปซื้อที่ร้านขายยาเงินเอง การจ่ายยาของศาลเจ้าถือเป็นการบำเพ็ญกุศล ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด หากแต่ผู้มาขอยาประสงค์จะบริจาคเงินก็สามารถทำได้ตามกำลังศรัทธา ไม่มีการบังคับแต่อย่างใด

5) หากผู้ป่วยที่ได้รับประทานยาไปประยะหนึ่งแล้วไม่หาย ผู้ป่วยจะต้องนำไปเข็มซีที่ได้รับเมื่อครั้งก่อนกลับไปยังศาลเจ้า พร้อมกับบอกกล่าวกับเทพหลีตี้ เพื่ออธิษฐานสอบถามท่านว่าควรกินยาชุดเดิมต่อไปหรือไม่ การติดต่อกับท่านในครั้งนี้นำใบการใช้การโยน “เซียมโปย (圣杯 SHENG BEI)” ซึ่งเป็นเครื่องมือเสี่ยงทายของคนจีน เป็นรูปเมล็ดถั่วผ่าซีก มี 2 ชั้น ถ้าโยนแล้วผลออกมาแจ้งว่าเทพหลีตี้ให้เปลี่ยนยาชุดใหม่ จะต้องไปเสี่ยงเข็มซีเพื่อขอยาชุดใหม่แทนชุดเดิม

ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นจุดเด่นของขั้นตอนปฏิบัติดังกล่าวก็คือ คติสอนใจต่าง ๆ ที่กำกับอยู่ในใบเข็มซี เช่น การดื่มเหล้า สูบบุหรี่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นกุศโลบายที่ทางศาลเจ้านำมาใช้ร่วมกับความเชื่ออย่างได้ผล ซึ่งทำให้ผู้ที่ศรัทธาไม่กระทำเรื่องที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของตน เพราะความเชื่อและความเคารพนับถือในเทพเจ้าหลีตี้

นอกจากนี้ยังพบว่า ตำรับยาที่มีอยู่ในตู้เข็มซี โรคแต่ละประเภทจะมีใบยารักษาตั้งแต่ 50-100 ขนาน ทั้งหมดเป็นยาสมุนไพรจีนหรือที่นิยมเรียกว่า “ยาหม้อจีน” มีทั้งนำไปรักษาด้วยการพอก ทา กิน แต่ส่วนใหญ่เป็นยาต้มกิน โดยจะมีการระบุประเภทของน้ำที่ต้องใช้กับยาแต่ละชุดด้วย เช่น บางชุดต้องต้มกับน้ำบาดาล น้ำฝน หรือน้ำไหลตามธรรมชาติ เช่น น้ำตามลำธาร น้ำตก เป็นต้น ถือเป็นยาปรับความสมดุลของร่างกายตามหลักหยิน หยาง ตำรับยาและวิธีการใช้ยาดังกล่าวสะท้อนถึงภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคแบบแผนโบราณของชาวจีนที่นำมาผสมผสานกับความเชื่อในเทพหลีตี้อันเป็นพลังสำคัญที่ส่งผลให้จิตใจของผู้ศรัทธาเข้มแข็ง มีความเชื่อมั่นว่าอำนาจของเทพหลีตี้และยาที่ท่านให้มาจะช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยของตนได้ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนทำให้อาการเจ็บป่วยของผู้ศรัทธาหายหรือทุเลาลงอย่างรวดเร็ว

คนที่มาสักการบูชาและขอพรให้มีสุขภาพแข็งแรงกับเทพเจ้าหลีตีส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ฮากกา (จีนแคะ) และเคยมีประสบการณ์ในการรับยาไปรักษาอาการเจ็บป่วยแล้วหาย ดังที่คุณ 王小玉 (WANG XIAO YU) ผู้มาสักการะเทพเจ้าหลีตีที่ศาลเจ้าหลีตีเมี่ยว ได้กล่าวไว้ว่า

“เราเป็นลูกหลานฮากกาเหมือนกัน แต่เกิดอยู่ที่นี้ มาไหว้เจ้ากับอาพ่อ (คุณยาย) บ่อย ๆ ตอนนั้นฉันจำได้ว่าเป็นไข้หนักมากแล้วก็ตัวร้อนทั้งตัว อาพ่อก็มาราบไหว้เทพเจ้าหลีตี ขอให้หายป่วยเร็ว ๆ หลังจากนั้นฉันก็หายดีเป็นปกติทั้งเลย เวลาวินสำคัญหรือศาลเจ้ามีงานอะไรจะเข้ามาไหว้ด้วย รู้สึกอารมณ์ดีขึ้น สบายใจ ปกติมาไหว้เจ้าที่นี้ส่วนใหญ่ขอให้ครอบครัวมีสุขภาพแข็งแรง ความปลอดภัย”

(王小玉, สัมภาษณ์, 2564, 9 ตุลาคม)

จากคำให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า คนที่มากราบไหว้เทพเจ้าหลีตีส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของชาวจีนฮากกาอาศัยอยู่แถวบริเวณศาลเจ้านี้ และเป็นผู้ศรัทธาหนี้อเทพหลีตีมานาน เนื่องจากเคยมีประสบการณ์ที่ได้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของท่านในสมัยเด็ก คนที่มากราบไหว้เทพหลีตีส่วนมากจะขอพรให้ท่านช่วยรักษาสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ และเชื่อว่าเทพหลีตีมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถรักษาโรคและช่วยป้องกันอันตรายจากโรคได้จริง แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้ศรัทธาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความมั่นคง ไม่เลือนหายไปง่าย ๆ ก็คือ ประสบการณ์ตรงในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้น ๆ

1.2 การขอโชคลาภเงินทอง

ความเชื่อข้อนี้พบว่า สัมพันธ์กับความเชื่อในเทพเจ้า “ไฉ่สิ่งเอี้ย” เทพเจ้าแห่งโภคทรัพย์ ภายในศาลเจ้าหลีตีเมี่ยวมีรูปเคารพของไฉ่สิ่งเอี้ยทั้งหมด 5 องค์ เรียกว่า “เทพโชคลาภจาก 5 ทิศ” ที่เชื่อกันว่า สามารถบันดาลให้ได้โชคลาภ วาสนา อายุยืน สุขภาพดี ความมั่งคั่งของ 5 ทิศ ได้แก่ ภาคกลาง เป็นเทพเจ้าหวังห้าย (王亥 WANG HAI) ท่านเป็นคนแรกที่ทำธุรกิจการค้าระหว่างชนเผ่า และประสบความสำเร็จอย่างมาก ภาคตะวันออกเป็นเทพเจ้าบี้ก้าน (比干 BI GAN) ท่านเคยเป็นขุนนางฝ่ายขุนมาก่อนจะกลายเป็นเทพ เป็นเทพที่ได้รับความนิยมมาก ภาคตะวันตก เป็นเจ้าฟ่อกวนอู (关羽 GUAN YU) เป็นเทพฝ่ายบู๊ สามารถปกป้องนักธุรกิจให้ปลอดภัยจากโจร ภาคเหนือเป็นเทพเจ้ากงหมิง (赵公明 ZHAO GONG MING) เป็นประมุขของเทพทั้งสี่องค์นี้ มีอำนาจใหญ่ที่สุด สามารถจัดการธุรกิจทุก ๆ ด้าน และภาคใต้เป็นเทพเจ้าฟานหลี (范蠡 FANG LI) ท่านทำการค้าขายจนมั่งคั่งร่ำรวย และเขียนตำราเกี่ยวกับการค้าขายให้กับคนรุ่นหลัง ชาวจีนจึงยกย่องท่านเป็น “ซางเสิ่น (商圣 SHANG SHENG)” หมายถึง เทพพ่อค้า (สมชาย จิว, 2562) ไฉ่สิ่งเอี้ยของศาลเจ้าหลีตีเมี่ยวได้รับความเชื่อถือจากคนไทยเชื้อสายจีนมาก แม้เทพแต่ละองค์จะคุ้มครองดินแดนต่างกัน แต่มีหน้าที่เหมือนกัน คือ การให้พรด้านโชคลาภแก่มนุษย์ ผู้เข้ามากกราบไหว้ไฉ่สิ่งเอี้ยภายในศาลเจ้าหลีตีเมี่ยวมักจะขอโชคลาภ ขอให้ธุรกิจ

ขายดี และประสบความสำเร็จทุก ๆ ด้าน แต่การที่จะได้โชคลาภเงินทองร่ำรวยมั่งคั่งนั้น ไม่ใช่แค่ การกราบไหว้อย่างเดียว ผู้ศรัทธาจะต้องเป็นคนซื่อสัตย์ ตั้งใจทำงาน และต้องขอสิ่งดีที่ไม่ส่งผล ร้ายต่อคนอื่น จึงจะสำเร็จตามความปรารถนา สะท้อนให้เห็นว่า ความสำเร็จด้านโชคลาภเงิน ทองมิใช่ความเชื่อเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความขยัน ความซื่อสัตย์ ต่อหน้าที่การงาน และการประกอบความดีด้วย เวลากราบไหว้บูชาไฉ่ส่วยเอี้ยในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว ต้องจุดธูป 5 ดอกตามกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว

จากประวัติความเป็นมาของเทพเจ้าแต่ละองค์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า เทพ เจ้าของชาวจีนนั้นคือมนุษย์ผู้ที่มีคุณสมบัติ ความสามารถ ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และมีคุณสมบัติเด่นด้านจริยธรรม ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้านต่าง ๆ ส่งผลให้ประชาชนมีความ เคารพนับถือในตัวท่านครั้งยังเป็นมนุษย์ และเมื่อบุคคลเหล่านี้เสียชีวิตไปแล้ว ความดีของท่าน เหล่านี้ยังตรึงใจของประชาชนและพากันยกย่องท่านเป็นเซียนหรือเทพเจ้า คล้ายกับคนสำคัญที่ มีคุณูปการต่อสังคมไทย เมื่อท่านเหล่านั้นเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีคนไปกราบไหว้บูชาท่าน

1.3 การแก้ปีชง

“ไ้ส่วยเอี้ย” (太岁爷 TAI SUI YE) เทพเจ้าผู้คุ้มครองดวงชะตาของมนุษย์ มี อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนทั้งความสุขกับความทุกข์ ไ้ส่วยเอี้ยภายในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว เป็นไ้ส่วยหกสิบ เพราะไ้ส่วยมีการเดินทางโคจรมาใหม่ทุกปี ปีละ 1 องศา หรือ 1 ดวง สลับ หมุนเปลี่ยนเวียนกันไป โดยจะมาปรากฏทั้งหมด 60 องศาต่อ 5 รอบปีนักษัตร ไ้ส่วยหกสิบองค์ ตามโป๊ยหลี่สี่เถียว (八字生辰BA ZI SHENG CHEN) ของชาวจีน ซึ่งจัดราศีบนเที่ยงกึ่ง 10 ตัว มาผสมกับราศีล่างตี่เกี๊ 12 นักษัตร จับคู่กันได้ 60 คู่ โดยในช่วง 60 ปี จึงจะเวียนมาบรรจบ ครบรอบกันครั้งหนึ่งทำให้ท่านมีอายุยืนครบรอบถึง 60 ปี มีเทพเจ้าไ้ส่วยประจำอยู่ในแต่ละปี ฉะนั้น ไ้ส่วยเอี้ยแต่ละปีจึงมีชื่อเรียกไม่เหมือนกัน

- 1) ปีชวดจะชงกับผู้ที่เกิดในปีชวด มะเมีย เถาะ ระกา
- 2) ปีฉลูจะชงกับผู้ที่เกิดในปีฉลู มะเมีย มะโรง จอ
- 3) ปีขาลจะชงกับผู้ที่เกิดในปีขาล วอก มะเส็ง
- 4) ปีเถาะจะชงกับผู้ที่เกิดในปีเถาะ ระกา มะเมีย ชวด
- 5) ปีมะโรงจะชงกับผู้ที่เกิดในปีมะโรง จอ มะแม ฉลู
- 6) ปีมะเส็งจะชงกับผู้ที่เกิดในปีมะเส็ง กุน วอก ขาล
- 7) ปีมะเมียจะชงกับผู้ที่เกิดในปีมะเมีย ชวด ระกา เถาะ
- 8) ปีมะแมจะชงกับผู้ที่เกิดในปีมะแม ฉลู จอ มะโรง
- 9) ปีวอกจะชงกับผู้ที่เกิดในปีวอก ขาล กุน มะเส็ง
- 10) ปีระกาะจะชงกับผู้ที่เกิดในปีระกาะ เถาะ ชวด มะเมีย
- 11) ปีจอจะชงกับผู้ที่เกิดในปีจอ มะโรง ฉลู มะแม
- 12) ผู้ที่เกิดในปีกุนจะชงกับผู้ที่เกิดในปีกุน มะเส็ง ขาล วอก

ผู้คนที่เกิดในปีนักษัตรดังกล่าวจะมีเคราะห์ทั้งปี ทำทุกสิ่งทุกอย่างก็ไม่ราบรื่น สมหวัง ไม่ประสบความสำเร็จ จึงทำให้ความเชื่อการแก้ปีชงเกิดขึ้นมา วิธีการแก้ปีชงในศาลเจ้า หลีตีเมี้ยวไม่ซับซ้อน คนที่ชงกับปีนักษัตรต้องเข้ามากราบไหว้บูชาให้ส่วยที่ศาลเจ้าหลีตีเมี้ยว จุดธูป 3 ดอกและอธิษฐานอายุ วันเกิด ปีนักษัตรของตนเองให้เทพให้ส่วย ขอขานต์ความปลอดภัย จากท่านมาป้องกันตัว ยันต์นี้มีสองอย่าง หนึ่งคือ ยันต์ที่ติดบนประตูบ้าน เพื่อไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาทำร้ายสมาชิกในครอบครัว อีกอย่างหนึ่งคือ ยันต์ที่ติดตัว ใส่ในกระเป๋าใส่แดงอยู่กับตนเอง ตลอดเวลา เพื่อให้มีความปลอดภัย หลีกเสี่ยงอันตราย และทำให้ดวงชะตาราบรื่นขึ้น

สิ่งที่ได้จากความเชื่อข้อนี้ก็คือ วิธีการแก้ปัญหาชีวิตที่เกิดจากความเชื่อว่า ชีวิต กำลังไม่ปลอดภัย มีอันตราย เป็นการแก้ปัญหาด้วยความเชื่อ ไม่สามารถใช้วิธีอื่นแก้ได้ เพราะ ภูมิหลังของชีวิตชาวจีนมีความสัมพันธ์แนบสนิกับเทพเจ้ามาตลอด ดังนั้น การแก้ปีชงตามคติ ของชาวจีนฮากกาจึงต้องร้องขอให้เทพเจ้าเป็นผู้แก้ไขให้

วิธีการแก้ปีชงมีข้อปฏิบัติสำคัญที่ผู้ศรัทธาควรรู้ ดังที่คุณ 张女士 (ZHANG NU SHI) ผู้ดูแลศาลเจ้าหลีตีเมี้ยว ได้กล่าวว่า

“คนที่ชงกับให้ส่วยเอี้ยภายในปีนี้ต้องระวังสิ่งต่าง ๆ ต้องตั้งสติ เสมอ ระวังอุบัติเหตุ ระวังหน้าที่การงาน ไม่ทะเลาะกับคนอื่น เพราะดวง ชะตาจะไม่ดีเหมือนคนปกติทั่วไป และพยายามหลีกเลี่ยงการไปร่วมงาน ศพของคนอื่น ๆ วิธีแก้ปีชงมีหลายอย่างในศาลเจ้านี้ เช่น ทำบุญบ๋อย ๆ จุดธูปเทียนกราบไหว้บูชาองค์เทพเจ้าให้ส่วย ขอให้ท่านมีความพึงพอใจ ช่วยคุ้มครองดวงชะตาให้ดีขึ้น ถือศีล กินเจ หรือเอาปลาจากศาลเจ้าไป ปล่อยที่หน้ารัราชวงศ์”

(张女士, สัมภาษณ์, 2564, 9 ตุลาคม)

จากคำให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นถึงความเชื่อว่า ผู้ที่ชงกับให้ส่วยเอี้ยจะการดำเนินชีวิตไม่ราบรื่นเหมือนปกติ ทำงานไม่ประสบความสำเร็จ ต้องมีสติในการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา และ ทำดีกับคนอื่น ๆ วิธีแก้ปีชงก็ไม่ซับซ้อน ขอให้มั่นใจ ทำตามพิธีการไหว้เจ้าทั่วไปก็พอ การแก้ปีชงเป็นวิธีการแก้ความทุกข์ ความวิตกกังวลที่มีมูลเหตุมาจากความเชื่อเรื่องดวงชะตาไม่ดีที่ไปสัมพันธ์กับเทพเจ้าประจำปีนักษัตร สามารถทำให้ผู้ที่ศรัทธารู้สึกสบายใจ มีจิตใจสงบ ไม่วิตกกังวล และมีสมาธิในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ศรัทธามีการระมัดระวังตัวไม่ทำสิ่งที่ไม่ดี และมีโอกาสได้ทำความดี เช่น การปล่อยชีวิตสัตว์ การทำบุญ การถือนศีล กินเจอันเป็นสาเหตุ สำคัญที่ทำให้ผู้ทำได้รับความสุข ความเจริญ และประสบความสำเร็จด้านต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นคุณค่าของความเชื่อที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งทางใจให้ผู้ศรัทธามีความมั่นใจ มีพลังใจ สบายใจ คลายความทุกข์หรือความวิตกกังวล และมีโอกาสได้สร้างความดีรูปแบบต่าง ๆ เช่น การปล่อยปลา อันเป็นผลดีต่อชีวิตของผู้ศรัทธาด้วย

1.4 การเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวจีนฮากกา

ความเชื่อข้อนี้เป็นวัฒนธรรมที่ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตน การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ หมายถึง การจัดพิธีการแสดงความกตัญญูตอบแทนบุญคุณและระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมการเซ่นไหว้บรรพบุรุษในวันเซ่งเม้งที่สุสาน แต่ชาวจีนฮากกาส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานครมีป้ายชื่อบรรพบุรุษในศาลเจ้าหลิตีเมี้ยว ซึ่งเป็นศาลเจ้าของชาวจีนฮากกา สถานที่ที่ตั้งป้ายชื่อของบรรพบุรุษในศาลเจ้าหลิตีเมี้ยว คือ ลู่เว่ยฉือ (祿位祠 LU WEI CI) ตามความเชื่อของชาวจีนฮากกา ถือว่าบรรพบุรุษเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่เสียชีวิตตามปกติไม่ใช่ด้วยอุบัติเหตุ สามารถขึ้นบนสวรรค์กลายเป็นเซียน และดูแลปกป้องสมาชิกในครอบครัวอย่างต่อเนื่อง เช่น รักษาลูกหลานให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ บันดาลให้ครอบครัวของลูกหลานมีเงินทองไม่ขาด และให้พรแก่ครอบครัวว่าขอให้มียุคเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง การเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวจีนฮากกาไม่จำกัดเวลา สำหรับวันเสียชีวิตของบรรพบุรุษ วันเซ่งเม้ง และวันทิ้งกระดาษของทุกปี สมาชิกครอบครัวทุกคนของชาวจีนฮากกาจะมาเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ศาลเจ้าหลิตีเมี้ยวพร้อมกัน เพื่อระลึกบุญคุณและแสดงความคิดถึงผู้เสียชีวิตไป การเซ่นไหว้บรรพบุรุษในศาลเจ้าหลิตีเมี้ยว สะท้อนให้เห็นว่า ชาวจีนกลุ่มนี้มีความรักครอบครัวอย่างมาก นอกจากนี้ป้ายชื่อของบรรพบุรุษที่ปรากฏในศาลเจ้าไม่ใช่เป็นนามสกุลเดียวกัน สะท้อนให้เห็นถึงชาวจีนฮากกามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีความสามัคคีกัน พวกเขาถือว่า ไม่ว่าชื่อนามสกุลอันใด ต่างเป็นครอบครัวเดียวกัน

ความเชื่อทั้ง 4 ประการที่กล่าวข้างต้นไม่ใช่ความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนฮากกา แต่เป็นความเชื่อที่ผสมผสานกับความเชื่อทั่วไปของประเทศจีน แต่ก็มีลักษณะเฉพาะกลุ่มของตนและส่งผลกระทบต่อผู้ศรัทธาตลอดเวลา ทำให้ความเชื่อภายในศาลเจ้าแห่งนี้ยังคงได้รับการสืบทอดต่อไปเรื่อย ๆ แม้ว่าศาลเจ้าหลิตีเมี้ยวจะเป็นสถานที่ สืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมทางความเชื่อของชาวจีนฮากกา แต่ก็ไม่ได้จำกัดคนที่เข้ามากราบไหว้ ไม่ว่าเป็นคนไทยหรือคนจีนกลุ่มอื่น ชาวบ้านในชุมชนหรือนอกชุมชน ต่างก็เข้ามากราบไหว้บูชาได้ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความสบายใจในการดำเนินชีวิต

2. พิธีกรรมของศาลเจ้าหลิตีเมี้ยว

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นความเชื่อโดยผ่านการจัดพิธี มีรูปแบบหลากหลายที่มนุษย์ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของความเชื่อ ถือว่าเป็นการกระทำที่สามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่มีความเชื่อเดียวกัน องค์ประกอบของพิธีกรรมมีผู้ทำพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี เครื่องเซ่นไหว้ และขั้นตอนพิธี เป็นต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าหลิตีเมี้ยวในพื้นที่เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายพบพิธีกรรมที่เป็นจุดเด่นของศาลเจ้าแห่งนี้ 2 ประการ ดังต่อไปนี้

2.1 พิธีกรรมของวันเทวสมภพขององค์เทพเจ้าหลี่ตี้ (吕帝诞辰 LU DI DAN CHEN)

วันเทวสมภพขององค์เทพเจ้าหลี่ตี้ หมายถึง วันเกิดของเทพเจ้าหลี่ตี้ คือ วันที่ 14 เดือนเมษายน ตามปฏิทินจันทรคติจีนของทุกปี ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวในพื้นที่เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายจะจัดพิธีกรรม เพื่อทำพิธีบูชาถวายและฉลองวันเกิดขององค์เทพเจ้าหลี่ตี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภายในวันที่ 14 เดือนเมษายนของปฏิทินจันทรคติจีนของทุกปี ผู้ดูแลศาลเจ้าและพนักงานเจ้าหน้าที่ศาลเจ้าต้องตื่นเช้าทำความสะอาดที่ศาลเจ้า ตั้งโต๊ะถวายบูชาและเตรียมทำการเข้าทรง โดยมีการตีกอง 5 ครั้ง ตีระฆัง 7 ครั้ง เพื่ออัญเชิญเทพเจ้าหลี่ตี้มาเข้าทรง ขณะนี้มีลูกศิษย์ของเทพเจ้าหลี่ตี้เข้ามาสวดมนต์ทั้งวันที่ห้องประดิษฐานรูปเคารพของเทพเจ้าหลี่ตี้ ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นจะพากันมาไหว้เจ้าตั้งแต่เช้าพร้อมด้วยเครื่องเซ่นไหว้ที่เป็นอาหารเจ ไม่มีไขมันและเนื้อสัตว์ เช่น ขนมไหว้เจ้า ผลไม้มงคล น้ำชา รูปเทียน และกระดาษเงินกระดาษทอง เป็นต้น ดังที่ คุณ 张女士 (ZHANG NV SHI) ผู้ดูแลศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยว ได้กล่าวไว้

“ศาลเจ้าแห่งนี้มีการจัดพิธีกรรมไม่มาก แม้ว่ามีประดิษฐานรูปเคารพของเทพเจ้าเป็นจำนวนมาก เพียงแค่มีการจัดพิธีในวันเกิดของเทพเจ้าหลี่ตี้ แจ็กเซียนฮองเต้ เจ้าพ่อกวนอูและเจ้าแม่กวนอิมเท่านั้น แต่ก็ไม่ค่อยมีอะไร แค่มีพิธีสวดมนต์ คนเข้ามากราบไหว้และคนทำบุญมากกว่าปกติ แล้วก็บางคนจะสั่งเทียนจากภายนอกมาจุดที่นี่ ส่วนกระดาษเงินกระดาษทองของคนไหว้ เจ้าหน้าที่จะช่วยเผาให้ในตอนเย็น”

(张女士, สัมภาษณ์, 2564, 9 ตุลาคม)

จากคำให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมในวันเกิดของเทพเจ้าหลี่ตี้มีพิธีอัญเชิญเทพเจ้า พิธีตีกองตีระฆัง พิธีสวดมนต์ พิธีจุดเทียนและพิธีเผากระดาษเซ่นไหว้ พิธีการเหล่านี้เกิดจากความศรัทธาในความเชื่อที่มีต่อผู้ปฏิบัติงานในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยว ผู้วิจัยสังเกตว่า ศาลเจ้าแห่งนี้มีข้อปฏิบัติแตกต่างกับศาลเจ้าที่อื่นในการจัดพิธีกรรม คือ ไม่มีขั้นตอนซับซ้อนสักการบูชาให้จุดธูปอย่างเดียว หากว่าผู้ศรัทธาอยากจุดเทียนต้องฝากให้เจ้าหน้าที่ภายในศาลเจ้าช่วยจัดการ และผู้ศรัทธาไม่ต้องเผากระดาษเซ่นไหว้โดยตนเอง มีเจ้าหน้าที่ช่วยเผาแทนผู้ศรัทธาในช่วงเวลาปิดศาลเจ้า สะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมในวันเกิดของเทพเจ้าหลี่ตี้ไม่ใช่พิธีกรรมดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามค่านิยมของสมัยใหม่ที่มีวิถีชีวิตเร่งรีบ

ประเด็นสำคัญที่พบจากพิธีกรรมนี้ก็คือ ความศรัทธาที่ไม่เสื่อมคลายของชาวจีนฮากกาที่มีต่อเทพเจ้าหลี่ตี้ การอนุรักษ์และการสืบต่อวัฒนธรรมความเชื่อของชาวจีนให้คงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีที่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนรุ่นใหม่ แต่ยังคงรักษารากเหง้าของความเป็นจีนไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแก่คนรุ่นใหม่ต่อไป

2.2 พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์

การสะเดาะเคราะห์ หมายถึง ทำพิธีผ่อนคลายเป็นให้เกิดโชคร้ายในชีวิต พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ในศาลเจ้าหลิตีเมี่ยวมี 2 แบบ คือ แบบที่หนึ่งคือ คนที่รู้สึกว่าคุณไม่มีเคราะห์ แต่มาทำพิธีเพื่อนำโชคลาภเข้าสู่ชีวิต ส่งเสริมดวงชะตา โดยสักการะองค์เทพภายในศาลเจ้าหลิตีเมี่ยวทั้ง 11 จุดตามขั้นตอนสักการะของศาลเจ้าใช้รูป 39 ดอก จุดที่ 1 สักการะองค์เทพเจ้าหลิตี ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 2 สักการะองค์พระแม่หวังหมู่ ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 3 สักการะเจ้าแม่กวนอิม ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 4 สักการะองค์เทพเจ้าห่อเซียนกุ ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 5 สักการะเจ้าพ่อแห่งครว ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 6 สักการะเจ้าที่แปะกง ใช้รูป 5 ดอก จุดที่ 7 สักการะเง็กเซียนฮ่องเต้ ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 8 สักการะฟ้าดิน ใช้รูป 5 ดอก จุดที่ 9 สักการะองค์พระสังกัจจายน์ ใช้รูป 3 ดอก จุดที่ 10 สักการะองค์เทพโชคลาภ ใช้รูป 5 ดอก จุดที่ 11 สักการะองค์พระแม่โพธิสัตว์ ใช้รูป 3 ดอก ส่วนแบบที่สองคือ คนที่รู้สึกว่าคุณมีเคราะห์ มาทำพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยมีเทพเจ้าประจำ ชื่อให้ช่วยเอี้ย คนทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต้องจุดรูป 3 ดอกพร้อมบอกชื่ออายุ วันเกิด ปีนักษัตรของตนเองและอธิษฐานว่าขอให้ท่านช่วยคุ้มครองดวงชะตา ทำให้ชีวิตราบรื่นขึ้น และสุดท้ายขอขมวดจากท่านมาป้องกันตัว ยันตีใส่ในกระเป่าสีแดงอยู่กับตนเองตลอดเวลา เพื่อให้มีความปลอดภัยจากอันตราย

ประเด็นสำคัญที่พบในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์จากศาลเจ้าแห่งนี้ คือ ศรัทธาที่มีต่อเทพเจ้าต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ประดิษฐานอยู่ตามชั้นต่าง ๆ ของศาลเจ้า เทพทั้งหมดเป็นเทพเจ้าแห่งการคุ้มครอง สะท้อนถึงลักษณะของความเชื่อแบบพหุเทวนิยมที่ยังคงมีอิทธิพลต่อคนในยุคปัจจุบัน และยังสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในฐานะสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่สามารถทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความมั่นใจ ความสบายใจ และพลังในการดำเนินชีวิต แสดงให้เห็นถึงความเชื่อว่ายังคงมีพลังและมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้ศรัทธาในโลกปัจจุบันที่เจริญก้าวหน้าด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

จากพิธีกรรมที่ข้างต้น สรุปได้ว่า ปัจจุบันศาลเจ้าหลิตีเมี่ยวยังคงประกอบพิธีกรรมสำคัญ 2 พิธีได้แก่ พิธีกรรมวันทอสมภพขององค์เทพเจ้าหลิตี และพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ พิธีกรรมเหล่านี้ไม่มีขั้นตอนซับซ้อน และมีการปรับเปลี่ยนตามค่านิยมของสมัยใหม่ แต่ก็ยังคงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของตน สะท้อนถึงบทบาทของศาลเจ้าที่มีต่อชีวิตและสังคมในหลายด้าน เช่น เป็นเหนี่ยวจิตใจ สร้างความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตของผู้ศรัทธา และสืบทอดเผยแพร่วัฒนธรรมความเชื่อของชาวจีนฮากกาให้คงอยู่ และสะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาของชาวจีนฮากกาที่ยังไม่เสื่อมคลายไปจากเทพเจ้าทั้งหลาย ยังคงรักษารitualปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานเพื่อการดำรงไว้ซึ่งรากเหง้าของความเป็นจีนฮากกาต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

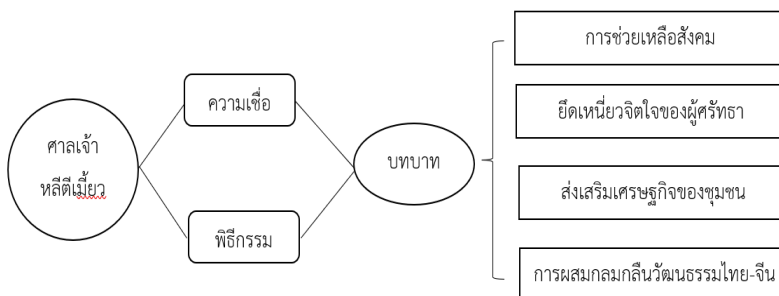
ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวเป็นศาลจีนฮากกาที่ประดิษฐานเทพเจ้าหลี่ตี้เป็นเทพเจ้าองค์ประธาน พร้อมด้วยเทพเจ้าจีนองค์อื่น ๆ ปัจจุบันยังคงสืบทอดความเชื่อทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ความเชื่อด้านสุขภาพ ด้านโชคลาภเงินทอง ด้านการแก้ปีชง และด้านการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ความเชื่อเหล่านี้ผสมผสานกับความเชื่อต่าง ๆ ของสังคมไทย เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมไทย ความเชื่อเหล่านี้ทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความมั่นใจ สบายใจ กำลังใจและมีสติในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสัญญากร นิลกาญจน์ (2561) ที่กล่าวว่า ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเกิดจากความกลัวของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องนำเครื่องสักการบูชามาถวายบูชาเพื่อให้เกิดความมั่นใจ ความสบายใจ เกิดความมุ่งมั่น และพลังในการดำเนินชีวิต จึงทำให้มนุษย์มีความความสัมพันธ์กับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติโดยใช้พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสื่อ นำสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของ YANG HAIYAN (2563) ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อเสือในสังคมไทย : กรณีศึกษาเฉพาะกรุงเทพมหานคร ผลศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อเสือในสังคมไทยที่สัมพันธ์กับความต้องการของผู้ศรัทธา 5 ประการ คือ การขอให้การงานให้มีความก้าวหน้า การขอให้มียุติ การขอให้มีความสุขแข็งแรง หลีกเลี่ยงความเจ็บป่วย ขอให้มิโชคลาภ ค่าขายร่ำรวย และขอให้ประสบความสำเร็จในการศึกษา ความเชื่อเหล่านี้สามารถทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความมั่นใจในการดำรงชีวิต เห็นได้จากผู้ที่เข้ามากราบไหว้เทพเจ้าหลี่ตี้ส่วนใหญ่จะขอพรให้ตนมีความสุขแข็งแรง เนื่องจากเทพเจ้าหลี่ตี้มีความศักดิ์สิทธิ์ด้านการคุ้มครองด้านสุขภาพ และใบเซียมซีบอกยาให้ผู้ศรัทธาได้นำไปรักษาความเจ็บป่วย ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ผู้เจ็บป่วยมีความสุขกายและใจดีขึ้น และหายจากการเจ็บป่วยในที่สุด

ส่วนพิธีกรรมภายในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวที่สำคัญมี 2 ประการ คือ 1) พิธีกรรมของวันเทวสมภพขององค์เทพเจ้าหลี่ตี้ เพื่อเฉลิมฉลองวันเกิดและขอพรให้ท่านที่ช่วยปกป้องคุ้มครอง จะมีพิธีอัญเชิญเทพเจ้าทรง สวดมนต์ จุดธูปเทียนถวายบูชา และทำบุญ 2) พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ เป็นพิธีกรรมส่งเสริมดวงชะตา เพื่อให้ชีวิตมีความปลอดภัยจากอันตราย มีความสุขราบรื่นขึ้น ประสบความสำเร็จ โดยจะมีพิธีสักการะตามข้อปฏิบัติของศาลเจ้า การอธิษฐาน ขอยันต์ไปบูชา และทำบุญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ZHONG YULU (2562) ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าแม่ทับทิมของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ผลการศึกษาพบว่า มีพิธีกรรมหลายอย่างที่ยังปฏิบัติกันอยู่ในศาลเจ้าแห่งนี้ และพิธีกรรมเหล่านี้เพื่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมที่มีต่อผู้ศรัทธา คือ ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีมีความสุข สบายใจ และมีความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ รวมถึงอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของความเป็นจีนของคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มต่าง ๆ และสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของศาลเจ้าจีนที่มีต่อชีวิตและสังคมไทย ในฐานะศูนย์รวมศรัทธา ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยเชื้อสายจีนและผู้ศรัทธาทั่วไป อีกทั้งยัง

เป็นองค์กรหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมจีนให้คงอยู่ต่อไปด้วย

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวของชาวจีนฮากกา เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร สรุปลงเป็นองค์ความรู้ดังแผนภูมิข้างล่าง

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังอธิบายได้ว่า ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวของชาวจีนฮากกาในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ยังคงสืบทอดความเชื่อและปฏิบัติพิธีกรรมจากอดีต สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวในสังคมไทย เช่น (1) การช่วยเหลือสังคม ภายในศาลเจ้ามีการสร้างแผนกจ่ายยาเพื่อรักษาความเจ็บป่วยของคนในชุมชน (2) เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ศรัทธา ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวมีเทพเจ้าต่าง ๆ ประดิษฐานจำนวนมาก เทพเจ้าเหล่านี้มีผลต่อจิตใจของผู้ศรัทธาที่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิต (3) ส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การจัดพิธีกรรมทุกครั้งมีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก และดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ทำให้ร้านขายของบริเวณที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้ามีรายได้เพิ่มขึ้น (4) การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมไทย-จีน ภายในศาลเจ้ามีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่และมีการตกแต่งภายในด้วยพุทธศิลป์เพื่อให้กลมกลืนกับความเชื่อของชาวไทย ทำให้ชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่มองว่า ศาลเจ้าก็มีความเชื่อที่เหมือนกับตน นอกจากนี้ ความเชื่อและพิธีกรรมภายในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวแม้เกิดในประเทศจีนและชาวจีนฮากกานำมาเข้ามาเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจก็ได้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกลมกลืนกับความเชื่อต่าง ๆ จนมีรูปแบบเฉพาะตนในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ในสังคมไทย เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและมีการสื่อสารอย่างถูกต้องในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้า เพื่อมิให้เกิดความเข้าใจผิดและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

2. ควรจะมีการสร้างกฎเกณฑ์สำหรับการอนุรักษ์ความเชื่อและพิธีกรรมของศาลเจ้าที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคม เพื่อความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวจีนคงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาของชาวจีนจากใบเซียมซียาในศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว เช่น ความเป็นมาของตัวยาคู่ละชนิด สรรพคุณ และวิธีใช้ของยาสมุนไพรจีนที่สัมพันธ์กับความเชื่อในเทพเจ้าหลี่ตี้และพิธีกรรม

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อ พิธีกรรม และบทบาทของศาลเจ้าจีนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวจีน เช่น ศาลเจ้าของชาวจีนฮกเกี้ยน ศาลเจ้าของชาวจีนกวางตุ้ง และศาลเจ้าของชาวจีนไหหลำ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *เสนา ความเชื่อ ศาสนา คุณธรรม จริยธรรม อาเซียน*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *การสื่อสารในพิธีกรรม พิธีกรรมในการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลศิริ อรุณภาคย์. (2553). *ศาลเจ้า ศาลจีนในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส.
- ณัญพร แก้วเจริญ. (2564, 9 ตุลาคม). พนักงานเจ้าหน้าที่ในแผนกจ่ายยาที่ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว [สัมภาษณ์].
- ธวัช ปุณโณทก. (2554). *ความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญวิทยการพิมพ์.
- สัญญากร นิลกาญจน์. (2561). *วัฒนธรรมความเชื่อกับการจัดการศรัทธาของชุมชน นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*.
- สุรเชษฐ์ ศรีสุชาติ. (2559). *ศาลเจ้าศรัทธาสถานแห่งบางกอก*. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง.
- Lin, N. S. (林女士). (2564, 9 ตุลาคม). ผู้ดูแลศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว [สัมภาษณ์].
- Wang, X. Y. (王小玉). (2564, 9 ตุลาคม). ผู้มาสักการะเทพเจ้าหลี่ตี้ที่ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว [สัมภาษณ์].
- Yang, H. (2562). *ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อเสือในสังคมไทย: กรณีศึกษาเฉพาะ กรุงเทพมหานคร*. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- Zhong, Y. (2562). *ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าแม่ทับทิมของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช*. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- Zhang, N. S. (张女士). (2564, 9 ตุลาคม). ผู้ดูแลศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว [สัมภาษณ์].